

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

4 - 6 Σεπτεμβρίου 2009 • Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία
της Ελληνικής Γλώσσας
(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΥΜΦΑΙΟ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
4, 5 και 6 Σεπτεμβρίου 2009

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

Τομπαΐδης Δημήτριος
Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέλη:

Δαμανάκης Μιχάλης, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ιορδανίδου Άννα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πάτρας
Καλλογήρου Τζίνα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Καμαρούδης Σταύρος, επίκ. καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Καψάλης Γεώργιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκ. καθηγητής Φιλοσοφικής,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Μήτσος Ναπολέων, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μπερελής Πέτρος, σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Ντίνας Κώστας, αν. καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σουλιώτης Μίμης, καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τσιάκαλος Γιώργος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, επίκ. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου
Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής ΤΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Κώστας Δ. Ντίνας

Γραμματέας

Άννα Βακάλη

Ταμίας

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Μέλη

Αναστασία Στάμου
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Γραμματεία

Έφη Γώτη
Ευδοξία Τραϊανού
Δημήτρης Χασανίδης
Ελένη Παπαϊωάννου
Στεφανία Τσακιροπούλου

Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) 2010. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή "Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)"

Κυριακή, 6 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 2**
 θεματική: **Δια-πολυπολιτισμική διάσταση στη γλώσσα**
 Προεδρείο: **Ν. Παπαδογιαννάκης - Α. Αλευριάδου**
- 9.00-9.30 *Αναγνωστικές δεξιότητες στη Δεύτερη/Ξένη Γλώσσα των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες: Μια κριτική σύνθεση*
Π. Παυλίτσα, Α. Αλευριάδου, Ε. Γρίβα
- 9.30-9.50 *Λειτουργική αναβάθμιση του κοινωνικού ρόλου των εκπαιδευτικών: συμβολή στην αποτελεσματική διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης) στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές τάξεις*
Δ. Σιδηρόπουλος
- 9.50-10.10 *Απόψεις των φιλολόγων για την εκπαιδευτική πολιτική απέναντι στη διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας: Το πρόγραμμα «Ένταξη παλινοστούτων και αλλοδαπών μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση-Γυμνάσιο» από το Α.Π.Θ.*
Μ. Γαλαντόμου
- 10.10-10.30 *Νέα Ελληνικά για Μετανάστες, Παλινοστούτες, Πρόσφυγες και Ξένους: Ιδεολογικοί προσανατολισμοί και μηχανισμοί ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία*
Γ. Χατζηθεοχάρους, Ε. Γιοβάννη
- 10.30-11.00 *Διαπολιτισμική επάρκεια και ετοιμότητα εκπαιδευτικών στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας σε Τ.Ε.Γ. του εξωτερικού*
Α. Διαλεκτόπουλος
- 11.00-11.30 Διάλειμμα - καφές
 Προεδρείο: **Α. Κυρίδης - Ε. Γρίβα**
- 11.30-11.50 *Γραπτή έκφραση παιδιών σχολικής ηλικίας στη μητρική και ξένη γλώσσα: η επίδραση του φύλου*
Κ. Σέμογλου, Ε. Γρίβα, Π. Παντελή, Μ. Βρυώνη
- 11.50-12.10 *Η επίδραση του παράγοντα «ηλικία» στην εκμάθηση της δεύτερης/ξένης γλώσσας: Η περίπτωση της νέας ελληνικής*
Θ. Ρουσουλιώτη
- 12.10-12.30 *Η επίδραση της μαθησιακής ομάδας στην ανάπτυξη του γραμματισμού παιδιών προσχολικής ηλικίας: Το παράδειγμα της παροιμίας*
Α. Κωστανούδη, Ειρ. Σιβροπούλου
- 12.30-12.50 *Πρακτικές ανάγνωσης με σκοπό την κατανόηση των κειμένων στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο. Εναλλακτική προσέγγιση σύμφωνα με το μοντέλο των συγγενών πρακτικών του αναγνώστη (ή των τεσσάρων ρόλων του αναγνώστη)*
Ε. Βεκρής
- 12.50-13.10 *Μελέτη περίπτωσης νηπίου με νοητική καθυστέρηση – πρόγραμμα παρέμβασης στον προφορικό λόγο*
Ε. Κοηκίδου
- 13.10-13.30 *Οι ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου στη Γ' Λυκείου και στις Πανελλήνιες εξετάσεις*
Α. Βακάλη, Κ. Ντίνας
- 13.30-14.15 Όλομέλεια - Κλείσιμο συνεδρίου
- 16.00 **Ξενάγηση στον Αρκτούρο**

Οι ασκήσεις παραγωγής γραπτού λόγου στη Γ' Λυκείου και στις Πανελλήνιες εξετάσεις

Κωνσταντίνος Ντίνας, Άννα Βακάλη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

In this paper we have collected the tasks of production of written speech, as they are presented in the syllabus for the course of Modern Greek Language (the subject of Writing in the third grade of senior high-school/ Lyceum). These tasks are illustrated in categories depending on the type of written speech they call for, (on) its length, (on) the topics a student is asked to deal with, and finally (on) the wording of the tasks themselves. At the same time, we have gathered the recent Panhellenic examination papers for the years 2000 - now, in which students have been using the revised syllabus for the subject of Writing. We examined, hence, the relation between what is taught to students and what is asked from them in the end-of-year Panhellenic examinations, as well as the disposition of these examinations towards certain types of speech and topics.

Το μάθημα της Νεοελληνικής γλώσσας και της Έκθεσης

Διερευνώντας την πορεία του μαθήματος μέσα στην ιστορία της εκπαίδευσης, διαπιστώνουμε πως αρχικά το μάθημα δεν είχε σχολικό εγχειρίδιο, εντασσόταν στη διδασκαλία των Νέων Ελληνικών και οι διδάσκοντες ζητούσαν απλώς από τους μαθητές να γράψουν μια έκθεση που διορθωνόταν μετά μέσα στην τάξη. Το 1984 εισάγεται η διδασκαλία των βιβλίων «*Νεοελληνική Γλώσσα*» στο Γυμνάσιο και μόλις το 1989 εισάγεται η διδασκαλία των νέων βιβλίων «*Έκφραση – Έκθεση στο Λύκειο*», που αποτελούν συνέχεια της γλωσσικής διδασκαλίας στο Γυμνάσιο. Το 1995 το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο επανέρχεται και εισηγείται στο Υπουργείο την αλλαγή του τρόπου εξέτασης της έκθεσης στις Γενικές εξετάσεις. Με πρότασή του το 1997 για το Ενιαίο Λύκειο αλλάζει όλη η φιλοσοφία της εξέτασης του μαθήματος της Έκφρασης - Έκθεσης.

Μέχρι τη μεταρρύθμιση του 1997 στην εξέταση της Έκθεσης Ιδεών δίνονταν στον μαθητή ένα «θέμα» (τα τελευταία χρόνια με την τάση το θέμα αυτό να είναι αναλυτικά διατυπωμένο) και του ζητούνταν να εκθέσει τις σκέψεις του πάνω στο θέμα αυτό: να αφηγηθεί, να περιγράψει, να χαρακτηρίσει, να αποδείξει, να πείσει. Όμως είναι γνωστό ότι ένας άνθρωπος μιλάει για κάποιο θέμα, όταν θέλει να μιλήσει γι' αυτό και όταν έχει κάτι να πει. Θέλει κανείς να μιλήσει για κάτι, όταν ενδιαφέρεται να επικοινωνήσει με τους άλλους. Έχει κανείς να πει κάτι για ένα θέμα, όταν προσφέρει κάτι που σχετίζεται με το θέμα αυτό (πβ. Τομπαΐδης 1988: 162). Σ' αυτή τη λογική στηρίχτηκε η αλλαγή στην εξέταση της έκθεσης, που ξεκίνησε με τη μεταρρύθμιση του 1997.

Η γραφή, σύμφωνα μ' αυτή την αντίληψη, δε συνίσταται πια από την παραγωγή ενός κειμένου, με αφορμή μονάχα την προτροπή του δασκάλου, αλλά από τη μετάδοση ενός μηνύματος προς έναν απόντα συνομιλητή μέσω ενός γραπτού κειμένου. Το τελευταίο αυτό υποκαθιστά το μήνυμα που μεταδίδεται προφορικά από μιαν επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο (Βασιλαράκης 1991: 46).

Αναλυτικό Πρόγραμμα 1996

Στο αναλυτικό πρόγραμμα του 1996 η Έκφραση -Έκθεση (ΥΠΕΠΘ/Π.Ι. 1996) αποτελεί κλάδο του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας ο οποίος έχει ως σκοπό: *«να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοούν και να χρησιμοποιούν με ευχέρεια τον πλούτο και τους μηχανισμούς της γλώσσας μας, ώστε να εκφράζονται σωστά, δηλαδή αποτελεσματικά, σε προφορικό και γραπτό λόγο, ανάλογα με τις απαιτήσεις της περίπτωσης επικοινωνίας»*. Η διδασκαλία της έκφρασης-έκθεσης στο Λύκειο συνενώνει και συνεξετάζει τα διάφορα είδη του λόγου με την ύλη της γραμματικής, του συντακτικού, των λεξιλογικών ασκήσεων, της έκθεσης. Από τα μορφοσυντακτικά φαινόμενα, εξάλλου, επανεξετάζονται μόνο όσα συνδέονται άμεσα με το διδασκόμενο είδος λόγου. Οι σκοποί του αναλυτικού προγράμματος φαίνεται να είναι σε ευθεία αντιστοιχία με τον τρόπο εξέτασης και αξιολόγησης του μαθήματος στις Γενικές Εξετάσεις (Αγγελάκος 1999:30).

Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών 1998

Η νομοθετική αυτή ρύθμιση περιείχε ένα μεικτό τρόπο εξέτασης του μαθήματος: για την εξέταση στη νεοελληνική γλώσσα δινόταν στους μαθητές απόσπασμα κειμένου μιας έως δύο σελίδων από βιβλίο, εφημερίδα ή περιοδικό (ή κατασκευασμένο για το

σκοπό της αξιολόγησης) που αναφέρεται σε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, επιστημονικά ή άλλα θέματα της καθημερινής ζωής και έχει νοηματική πληρότητα. Το κείμενο αυτό σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με θεματικούς κύκλους οικείους στο μαθητή από τη σχολική διδασκαλία. Οι μαθητές καλούνταν:

α. να δώσουν μια σύντομη περίληψη του κειμένου αυτού, της οποίας η έκταση καθορίζονταν ανάλογα με την έκταση και το νόημα του κειμένου.

β. να απαντήσουν σε ερωτήσεις διαφόρων τύπων με τις οποίες ελέγχονταν: η κατανόηση του κειμένου, η οργάνωση του λόγου, τα σημασιολογικά στοιχεία, η ικανότητά τους να αναγνωρίζουν τη λειτουργία των μορφοσυντακτικών δομών καθώς και να χειρίζονται αυτές τις δομές ανάλογα με τους επικοινωνιακούς στόχους του κειμένου.

γ. να αναπτύξουν σε κείμενο που να μην υπερβαίνει τις 600 λέξεις μια ιδέα (άποψη, στάση, πληροφορία, παράδειγμα, επιχείρημα), να κρίνουν ή να σχολιάσουν κάποια σημεία του κειμένου ή να αναπτύξουν προσωπικές απόψεις παίρνοντας αφορμή από το κείμενο.

Το πρώτο και το δεύτερο θέμα βαθμολογούνταν μέχρι το 2006 με 25 μονάδες, ενώ το τρίτο με 50 μονάδες, από τις οποίες οι 25 δίνονταν στο περιεχόμενο και οι υπόλοιπες στην οργάνωση του λόγου και στην έκφραση (σύνταξη, στίξη, ορθογραφία κ.τ.λ.). Κατά τη βαθμολόγηση όλων των θεμάτων λαμβανόταν υπόψη η ορθογραφία και η δομή του κειμένου, ο λεξιλογικός πλούτος, η ακρίβεια και η ορθότητα της διατύπωσης καθώς και το περιεχόμενο (πβ. Αγγελάκος 1999:27).

Διδακτικές οδηγίες του 1999

Στις διδακτικές οδηγίες για το Ενιαίο Λύκειο μετά το 1999, η γλωσσική ικανότητα, που πρέπει να εξυπηρετείται από το μάθημα της Έκφρασης- Έκθεσης, επιμερίζεται στις ακόλουθες δυνατότητες του μαθητή: I. Διαβάζω / κατανοώ και γράφω, II. Γράφω.

Για την επίτευξη της ικανότητας γραφής επιδιώκεται παραγωγή διαφόρων ειδών γραπτού λόγου, με έμφαση σε είδη λόγου στα οποία κυριαρχεί ο κριτικός-αποφαντικός τρόπος, π.χ. άρθρο, γραπτή εισήγηση κ.λπ. Ασκείται δηλαδή ο μαθητής στη σύνταξη κειμένου με σκέψεις, θέσεις, απόψεις σε θέμα σχετικό με τα θέματα που περιέχονται στα αντίστοιχα βιβλία «Έκθεση-Έκφραση» της Γ' τάξης του Ενιαίου Λυκείου και «Θεματικοί κύκλοι» για το Λύκειο.

Συγκρίνοντας το πρόγραμμα αυτό με προγενέστερα διαπιστώνουμε ότι υπάρχει πλέον συγκεκριμένη «διδασκτέα ύλη» στο μάθημα της Έκφρασης – Έκθεσης, συγκεκριμένη διδακτική και καθορισμένος τρόπος εξέτασης, μέσα από τον οποίο αποδεικνύεται η δυνατότητα των μαθητών της Β΄ και Γ΄ Λυκείου να χειρίζονται επαρκώς την ελληνική γλώσσα και κυρίως να μπορούν να εκφράσουν σε δοκίμιο μέσης έκτασης τις απόψεις τους για ένα θέμα σύγχρονου προβληματισμού.

Το 2009 διαφοροποιείται ο τρόπος βαθμολόγησης του μαθήματος με το Π.Δ. 60/2006 «Αξιολόγηση των μαθητών του Γενικού Λυκείου»: μειώθηκε κατά 10 μονάδες στην εκατοντάβαθμη κλίμακα η βαρύτητα της παραγωγής κειμένου και αυξήθηκε αντίστοιχα η βαρύτητα των ασκήσεων με στόχο τον περιορισμό της υποκειμενικής βαθμολόγησης στο συγκεκριμένο μάθημα.

Η προετοιμασία του μαθητή στη Γ' Λυκείου επιδιώκεται διά της συστηματικής επαφής με τον δοκιμακό λόγο σε σχέση και με τα διαλαμβανόμενα στην ενότητα για την Πειθώ –τους τρόπους μάλλον παρά τις μορφές της (Μπαλάσκας 1991:43).

Σκοπός της έρευνας

Σκοπός μας είναι να συγκεντρώσουμε τις ασκήσεις παραγωγής λόγου που συναντάμε στο σχολικό εγχειρίδιο της Έκφρασης- Έκθεσης της Γ΄ Λυκείου και τα θέματα που δόθηκαν στις Πανελλήνιες εξετάσεις από το 1999 μέχρι και το 2009.

Από το σχολικό εγχειρίδιο επιλέξαμε και συγκεντρώσαμε τις ασκήσεις εκείνες που ζητούσαν με σαφήνεια από τους μαθητές να γράψουν ένα κείμενο- ανεξάρτητα από την έκτασή του:

- Όσες δήλωναν σαφώς «γράψτε...» ή «γραπτά».
- Όσες είχαν το αντίστοιχο «εικονίδιο».
- Όσες ανήκαν στην ενότητα «Θέματα για έκθεση» (Δ') ή «Θέματα για συζήτηση και έκθεση», επιλέγοντας όσες ήταν ξεκάθαρο ότι έπρεπε να γίνουν γραπτά.
- Όσες ανήκαν σε άλλη ενότητα —πέρα από την ενότητα «Θέματα για έκθεση»— και ζητούσαν παραγωγή λόγου με αφορμή κάποια ενότητα γραμματικής, συντακτικού ή λεξιλογίου, με στόχο ό μως την παραγωγή κειμένου.

Ειδικότερα, ταξινομήσαμε το υλικό τόσο των ασκήσεων όσο και των θεμάτων των Πανελληνίων ανάλογα με:

- την κεντρική έννοια του ζητούμενου
- την έκτασή της
- το είδος του κειμένου που ζητείται
- τις θεματικές με τις οποίες ασχολούνται οι ασκήσεις
- το πιθανό επικοινωνιακό πλαίσιο που προτείνουν ή ζητούν.

Παράλληλα, ελέγξαμε ενδεχόμενες συσχετίσεις μεταξύ των ασκήσεων των σχολικών εγχειριδίων και των θεμάτων των εξετάσεων.

Από τα θέματα παραγωγής λόγου των πανελλήνιων εξετάσεων συμπεριλάβαμε όσα δόθηκαν μετά την εφαρμογή του νέου συστήματος εξέτασης.

Τα είδη των κειμένων

Συγκεντρωτικά, τα είδη των κειμένων που ζητείται από τους μαθητές να αναπτύξουν στις πανελλήνιες εξετάσεις ή κατά την προετοιμασία τους είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 1. Είδη κειμένων.

	Πανελλήνιες εξετάσεις	Σχολικό εγχειρίδιο
Άρθρο σε σχολική εφημερίδα / σχολικό περιοδικό	19	9
Ομιλία	8	-
Απάντηση	1	-
Επιστολή	7	4
Άρθρο/ Κείμενο για εφημερίδα	5	-
Εισήγηση	4	1
Κείμενο	3	19
Απόψεις	1	1
Αποδεικτικό δοκίμιο	1	-
Δοκίμιο πειθούς	1	-

Αυτά τα είδη λόγου που ζητείται να αναπτυχθούν από τους μαθητές περιγράφονται και παρουσιάζονται ως προς τα χαρακτηριστικά τους στα σχολικά εγχειρίδια Έκφρασης- Έκθεσης του Λυκείου. Με κριτήριο αυτή τη θεωρητική βάση

εξετάζονται οι μαθητές στην ανάπτυξη αυτών των ειδών λόγου και έτσι τα παρουσιάζονται παρακάτω.

Άρθρο

Το άρθρο είναι δημοσίευμα σε εφημερίδα ή σε περιοδικό που πραγματεύεται ένα ειδικό, επίκαιρο θέμα γενικού ενδιαφέροντος. Με το κύριο άρθρο που δημοσιεύεται στην πρώτη σελίδα η εφημερίδα εκφράζει τη γνώμη της για το σημαντικότερο γεγονός της ημέρας.[...] Εκτός από το κύριο άρθρο δημοσιεύονται στον τύπο και άλλα άρθρα ποικίλου περιεχομένου (οικονομικού, πολιτικού, κοινωνικού), με τα οποία οι δημοσιογράφοι αναλύουν και σχολιάζουν τις κυριότερες ειδήσεις. Συχνά, ωστόσο, στον τύπο εκτός από τους δημοσιογράφους αρθρογραφούν κι άλλοι, π.χ. επιστήμονες, συγγραφείς, πολιτικοί, καλλιτέχνες, ως τακτικοί ή περιστασιακοί συνεργάτες, για να εκφράσουν τις απόψεις τους πάνω σε θέματα της επικαιρότητας.¹ Με αυτά τα δεδομένα, τα θέματα ζητάνε από τους μαθητές να γράψουν ένα άρθρο, άλλοτε για κάποιο σχολικό έντυπο, άλλοτε για τον τοπικό τύπο, άλλοτε για νεανικό περιοδικό.

Συγκεκριμένα, 19 είναι τα θέματα των πανελληνίων εξετάσεων που ζητούν από τους υποψηφίους να γράψουν «*άρθρο σε σχολική εφημερίδα*», «*άρθρο στο περιοδικό του σχολείου σας*», «*κείμενο που θα δημοσιευθεί στο περιοδικό του σχολείου σας*» και παρόμοιες διατυπώσεις.

Στο σχολικό βιβλίο της Γ' Λυκείου 1 άσκηση ζητάει συγγραφή άρθρου για τοπική εφημερίδα, 5 ασκήσεις ζητούν άρθρο σε σχολική ή μαθητική εφημερίδα ή περιοδικό και 1 ζητά γενικά άρθρο χωρίς κάποιον ειδικό προσδιορισμό. Σε 3 ασκήσεις του σχολικού βιβλίου ζητιούνται απλώς «*απόψεις*» των μαθητών, που διευκρινίζεται ότι θα δημοσιευτούν σε σχολικό ή μαθητικό περιοδικό.

Ομιλία- Εισήγηση

Ήδη από την Α' Λυκείου οι μαθητές μαθαίνουν πως υπάρχουν και ορισμένες περιπτώσεις προσχεδιασμένου προφορικού λόγου, π.χ. μια διάλεξη, ένας πολιτικός λόγος κ.λπ. Στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται για ένα μεικτό είδος λόγου, ανάμεσα στον προφορικό και στον γραπτό λόγο. Το σχολικό εγχειρίδιο τους συμβουλεύει να σχεδιάζουν τις εισηγήσεις τους, λαμβάνοντας υπόψη τους όμως ότι η εισήγησή τους

¹ Έκφραση- Έκθεση- Ενιαίο Λύκειο- Γ' τεύχος 2004:166

δε θα διαβαστεί αλλά θα ακουστεί. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να μετατρέψουν τον γραπτό λόγο σε προφορικό, ότι δηλαδή πρέπει να κάνουν τις κατάλληλες αλλαγές, π.χ. «επιλέξτε μικρότερες φράσεις», «κυρίως παρατακτική σύνταξη», «απλούστερο λεξιλόγιο» κ.λπ., για να μπορέσει το κοινό να παρακολουθήσει την προφορική εισήγηση. Επίσης, στο σχολικό βιβλίο προτείνεται να αξιοποιηθούν και τα εξωγλωσσικά και παραγλωσσικά στοιχεία της ομιλίας, για να γίνει η εισήγηση ζωντανή και ενδιαφέρουσα για το κοινό (Εκφραση- Έκθεση- Ενιαίο Λύκειο- Α΄ τεύχος 2004: 99).

Όπως φαίνεται από αυτές τις οδηγίες, δε γίνεται διάκριση στα είδη του προσχεδιασμένου προφορικού λόγου. Στις εξετάσεις όμως έχουμε σε άλλες περιπτώσεις «ομιλία» και σε άλλες «εισήγηση».

Συγκεκριμένα, ομιλία ζητάνε από τους μαθητές 8 θέματα έκθεσης. Αυτές τις ομιλίες πρόκειται -υποθετικά- να εκφωνήσει ο κάθε μαθητής:

- σ' ένα ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό πρόγραμμα
- στο πολιτιστικό κέντρο του δήμου ως εκπρόσωπος των μαθητών
- σε μια συζήτηση με θέμα την ειρήνη και τον πόλεμο ως μέλος μιας φιλειρηνικής οργάνωσης
- σε εκδήλωση του πολιτιστικού συλλόγου της περιοχής ως εκπρόσωπος του δεκαπενταμελούς συμβουλίου του σχολείου
- σε ακροατήριο συνομήλικων νέων
- στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου
- στο πολιτιστικό κέντρο του Δήμου
- σε εκδήλωση που οργάνωσε η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού σου

Σε μία μόνο περίπτωση —το 2006— προσδιορίζεται ως δεκάλεπτη η ομιλία που ζητείται.

Στο σχολικό βιβλίο δίνονται ομιλίες για μελέτη της δομής και του λόγου τους, αλλά δεν έχει ζητηθεί από τους μαθητές να γράψουν κάποια.

Σε άλλες περιπτώσεις, ζητιούνται από τους μαθητές εισηγήσεις σε συλλογικές συζητήσεις. Το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να λειτουργήσουν οι μαθητές προσδιορίζεται ως εξής:

- στο πλαίσιο μιας σχολικής εκδήλωσης
- σε μια εκδήλωση της περιοχής που έχει ως θέμα το φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής.

- η πολιτιστική ομάδα του σχολείου κάνει μια εκδήλωση με θέμα: «Η διαμόρφωση της ταυτότητας του Ευρωπαίου Πολίτη».
- σε ανοιχτή συζήτηση που διοργανώνει το δεκαπενταμελές μαθητικό συμβούλιο του σχολείου

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους καλούνται να γράψουν μια γραπτή εισήγηση, περίπου 300-350 λέξεων, που θα παρουσιαστεί σε ημερίδα της Διεύθυνσης Εργασίας του νομού με συμμετοχή φορέων, επιστημόνων, επαγγελματιών, γονέων και μαθητών με θέμα: «Νέοι, κατάρτιση και επάγγελμα».

Επιστολή

Από τους μαθητές ζητούνται επιστολές —συνήθως σε διάφορους φορείς— για να εκθέσουν απόψεις τους ή να παρουσιάσουν προβλήματά τους. Οδηγίες τούς έχουν δοθεί στη Β' Λυκείου μόνο για ένα είδος επιστολής, τη συστατική, ενώ στις ασκήσεις απλώς προσδιορίζεται ο παραλήπτης κατά περίπτωση.

Ειδικότερα, σε 4 θέματα ζητούνται επιστολές προς

- τον Υπουργό Παιδείας
- τους υπεύθυνους των Μ.Μ.Ε
- το δημοτικό συμβούλιο
- τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς φορείς

Σε άλλες 3 περιπτώσεις δεν ορίζεται ο παραλήπτης της επιστολής, ενώ σε 1 περίπτωση θεωρήσαμε ότι πρόκειται για επιστολή από τη συνολική εκφώνηση του θέματος, ενώ αυτό ζητούσε μια «απάντηση» που θα έδινε ο κάθε μαθητής σε ομιλητή σε μια συνάντηση του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων, όπου έγινε συζήτηση για το μέλλον των υποψηφίων και την προοπτική να επιτύχουν αυτοί στη ζωή.

Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς οι μαθητές καλούνται από το σχολικό βιβλίο να γράψουν 3 επιστολές έκτασης περίπου 300 λέξεων και 1 γράμμα σε ένα φίλο που εμπιστεύονται, χωρίς περιορισμό λέξεων. Μια επιστολή ζητιέται να γραφεί προς τον πρόεδρο της χώρας (Χ) στο πλαίσιο μιας κίνησης διαμαρτυρίας για την εκτέλεση ενός θανατοποινίτη. Μια άλλη ζητά από τους μαθητές να απευθυνθούν ως δεκαπενταμελές συμβούλιο σε εταιρεία που εμπορεύεται ηλεκτρονικούς υπολογιστές, για να διαθέσει ένα σημαντικό αριθμό υπολογιστών σε μαθητές και το θέμα τούς καθοδηγεί να φροντίσουν στην επιστολή τους να τονίσουν τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει ο υπολογιστής σε ένα νέο άνθρωπο· δε δίνεται όριο λέξεων, διευκρινίζεται όμως ότι πρόκειται για «Γραπτή εργασία για το σπίτι». Μια επιστολή με

δύο εναλλακτικές περιπτώσεις ζητείται σε 1 άσκηση, καθώς καλεί τους μαθητές να υποθέσουν ότι είναι ακροατές ενός λόγου για την εκπόνηση ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πρέπει μέσα σε 300 λέξεις να ενημερώσουν ένα φίλο τους για όσα τους έκαναν εντύπωση από την ενημέρωση ή να εκθέσουν τις απόψεις τους για όσα πιστεύουν για την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή κοινότητα.

Δοκίμιο

Δοκίμιο, σύμφωνα με το σχολικό εγχειρίδιο «Έκφραση- Έκθεση- Ενιαίο Λύκειο- Γ' τεύχος», «είναι ένα είδος γραπτού λόγου με το οποίο έχουν ασχοληθεί διακεκριμένοι άνθρωποι των γραμμάτων, των τεχνών και της επιστήμης» (Έκφραση- Έκθεση- Ενιαίο Λύκειο- Γ' τεύχος 2004: 109). Υπάρχουν δοκίμια με αποδεικτικό χαρακτήρα κι άλλα που ονομάζονται στοχαστικά: στα αποδεικτικά δοκίμια «ο δοκιμογράφος προσεγγίζει ένα θέμα που τον ενδιαφέρει, εκθέτει, διασαφηνίζει και υποστηρίζει τις ιδέες του, χρησιμοποιώντας επιχειρήματα, τεκμήρια και παραδείγματα· επιχειρεί να ερμηνεύσει ένα φαινόμενο και καταλήγει σε κάποιες προτάσεις για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος. Μπορούμε, επομένως, να πούμε ότι έχει την πρόθεση να περάσει στον αναγνώστη κάποιες προσωπικές απόψεις και να τον πείσει». Γι' αυτό και το ονομάζουμε επίσης και δοκίμιο πειθούς. «Το δοκίμιο μας προσφέρει μια εμπειρία πειθούς, την οποία θέλουμε να επαναλάβουμε για χάρη του διανοητικού κεντρίσματος που μας παρέχει και της αλήθειας που μας προσφέρει» (ΤΕΕ 2000:122).

Στην πορεία τους προς τις Πανελλήνιες εξετάσεις οι μαθητές έχουν γράψει 1 «δικό τους δοκίμιο».

Κείμενο

Κείμενο χωρίς προσδιορισμούς για το είδος του ζητάνε 3 θέματα.

Το θέμα του 2000, αφού εκθέτει μια κατάσταση εκδήλωσης ρατσισμού, ζητά από τους μαθητές να γράψουν ένα κείμενο, όπου θα καταγγέλλουν τέτοιες περιπτώσεις. Το μόνο πλαίσιο που δίνει το θέμα 2001 είναι ότι μπορούν να έχουν ως αφορμή τις θέσεις του κειμένου και να διατυπώσουν τους προβληματισμούς και τις απόψεις τους. Το θέμα του 2004 ζητά «με αφορμή την άποψη του δοκιμογράφου» να συντάξουν οι υποψήφιοι ένα κείμενο.

Το 2005 το θέμα ζητάει από τους μαθητές να παραγάγουν κείμενο-ομιλία και μάλιστα από τις οδηγίες που ακολουθούν καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για ομιλία σε

εκδήλωση που οργάνωσε η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού τους και ότι το κείμενο αυτό θα παρουσιαστεί σε ακροατήριο νέων, πράγμα που μας οδήγησε να το εντάξουμε στην κατηγορία «ομιλία».

Σε 19 ασκήσεις του σχολικού εγχειριδίου ζητιέται ένα κείμενο, διαφορετικής έκτασης κάθε φορά: από δύο παραγράφους σε 20 στίχους μέχρι 200-300 λέξεις σε 2 περιπτώσεις σε κείμενο χωρίς περιορισμούς. Τα υπόλοιπα χαρακτηρίζονται απλώς ως «ένα δικό σας κείμενο» ή και «ένα κείμενο». Σε κάποια από αυτά δίνονται και επιπλέον κάποιες οδηγίες γραφής του κειμένου, όπως «να ασκήσετε κριτική», «να επιχειρηματολογείτε», «να σχολιάζετε», «να ανασκευάσετε επιχειρήματα».

Απόψεις

Ένα θέμα, το 2000, ζητά γενικώς τις απόψεις των μαθητών, χωρίς να προσδιορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να λειτουργήσουν. Υπάρχει ανάλογη άσκηση και στο σχολικό βιβλίο.

Οι κεντρικές έννοιες των θεμάτων

Σχετικά με το θέμα αυτό προκύπτουν τα παρακάτω:

Θέματα που αφορούν το άτομο και τη θέση του μέσα στην κοινωνία ή τα προβλήματά του σε αυτήν συναντώνται εξίσου συχνά και στο σχολικό εγχειρίδιο και στις προτιμήσεις των θεμάτων στις πανελλήνιες εξετάσεις. Το ίδιο συμβαίνει και στα θέματα τα σχετικά με την επιστήμη και την παιδεία, την εργασία και την Ενωμένη Ευρώπη. Θέματα όπως οι διαφημίσεις, το σπίτι μας, οι νέοι και τα προβλήματά τους, η ιστορία και η παράδοσή μας, οι σχέσεις των λαών, τα ΜΜΕ, δεν έχουν συζητηθεί με τους μαθητές στο σχολικό εγχειρίδιο, αλλά έχουν ζητηθεί στις πανελλήνιες εξετάσεις. Στο συνοδευτικό εγχειρίδιο «Θεματικοί κύκλοι» υπάρχουν αντίστοιχες νοηματικές ενότητες με κάποια σχετικά κείμενα, που σύμφωνα με τις διδακτικές οδηγίες πρέπει να διδαχθούν στις δύο πρώτες τάξεις του Λυκείου και άπτονται θεμάτων που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια αυτών των δύο τάξεων.

Η έκταση των ασκήσεων παραγωγής γραπτού λόγου

Για την έκταση των θεμάτων, τόσο στις εισαγωγικές εξετάσεις όσο και στο σχολικό εγχειρίδιο, διαπιστώσαμε τα ακόλουθα:

2000-2006:

Το πιο σύντομο θέμα το βρίσκουμε το 2000 με 21 λέξεις και το πιο αναλυτικό, με 156 λέξεις, το 2000, ενώ άλλα 2 είναι κοντά στις 140 λέξεις. Τα πιο πολλά θέματα έχουν ανάμεσα σε 50 - 99 λέξεις.

- ως 20 λέξεις: -
- 20-29 λέξεις: 1
- 30-39 λέξεις: 4
- 40-49 λέξεις: 6
- 50 – 99 λέξεις: 41
- Πάνω από 100: 7 στα 59 συνολικά θέματα

Μετά το 1999, που έχει αρχίσει η εφαρμογή του νέου συστήματος, 50 από τα 58 θέματα είναι από 30 μέχρι 100 λέξεις.

Από τις ασκήσεις παραγωγής λόγου που συναντάμε στο σχολικό εγχειρίδιο καμία δεν έχει λιγότερες από 10 λέξεις, μία μόνο έχει κάτω από 20 λέξεις και άλλες 4 ασκήσεις έχουν από 20 μέχρι 29 λέξεις. Από τις ασκήσεις 11 έχουν από 30 μέχρι 39 λέξεις και 5 από 40 μέχρι 49 λέξεις. Άλλες 14 ασκήσεις έχουν μέχρι 100 λέξεις και μόλις 8 πάνω από 100 λέξεις. Όπως φαίνεται, οι περισσότερες ασκήσεις έχουν μέση έκταση, από 30 μέχρι 100 λέξεις, κάτι που συνηθίζεται και στα θέματα των εξετάσεων.

Συμπερασματικά

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς καλούνται να αντιμετωπίσουν μια ποικιλία ασκήσεων παραγωγής γραπτού λόγου —τόσο σε σχέση με την κεντρική έννοια που τους ζητείται να πραγματευτούν, όσο και σε σχέση με το είδος του λόγου που πρέπει να αναπτύξουν. Στις τελικές τους εξετάσεις επίσης καλούνται να αντιμετωπίσουν διάφορα είδη θεμάτων —περισσότερα και διαφορετικά από όσα έχουν ήδη ασκηθεί να γράφουν. Έχουν βέβαια διδαχτεί σε θεωρητικό επίπεδο τα χαρακτηριστικά αυτών των ειδών λόγου, χωρίς όμως να έχουν ασκηθεί στη συγγραφή τους με αφορμή κάποια άσκηση του σχολικού εγχειριδίου. Έχουν επίσης συνηθίσει σε περίπου ίδιας έκτασης ασκήσεις —ούτε πολύ αναλυτικές, ούτε πολύ σύντομες. Με τις κεντρικές έννοιες των θεμάτων που αντιμετωπίζουν στις πανελλήνιες εξετάσεις οι μαθητές έχουν συναντηθεί λιγότερο ή περισσότερο, τόσο στα κείμενα του σχολικού εγχειριδίου, όσο και σε αυτά των Θεματικών Κύκλων.

Ο μαθητής καλείται να δείξει τη γλωσσική του ικανότητα σε μια σειρά από περιστάσεις επικοινωνίας με καθορισμένο τον σκοπό και τον δέκτη. Στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς έχει ασχοληθεί με θεματικούς κύκλους σχετικούς με θέματα στα οποία θα του ζητηθεί αργότερα να εκφραστεί με γραπτό λόγο. Έχει μελετήσει κείμενα και είδη γραπτής έκφρασης, μεταξύ των οποίων και το είδος στο οποίο θα κληθεί να εκφραστεί στις εξετάσεις (Αδαλόγλου 1999: 193-194). Ο γραπτός λόγος, λοιπόν, είναι γέννημα μιας γλωσσικής διδασκαλίας που καθιστά σαφές σε ποιες προϋποθέσεις πρέπει να ανταποκρίνεται ένα «καλό» κείμενο.

Βιβλιογραφία

Αδάλογλου, Κ. 1988. Ενότητες «Ο Λόγος» και «Σημειώσεις- Περίληψη». *Φιλολογος* 53.

Αγγελάκος, Κ. 1999. *Η αξιολόγηση της έκθεσης στις γενικές εξετάσεις*. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα

Βασιλαράκης, Ι.Ν. 1991. Γραπτός λόγος, *Γλώσσα* 27 (75)

Γκότοβος Αθανάσιος, Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: δείκτες συνέχειας και μεταβολής, ανακτήθηκε από <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/articles/print/gotovos/> στις 12.05.2005

Τομπαΐδης, Δ. 1988. Γενικό Πλαίσιο, το περιεχόμενο και οι στόχοι της νέας προσπάθειας. *Φιλολογος* 53.

ΥΠΕΠΘ, Έκφραση- Έκθεση- Ενιαίο Λύκειο- Γ' τεύχος, ΟΕΔΒ 2004

ΥΠΕΠΘ, Π.Ι. *Ενιαίο Λύκειο. Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*. Αθήνα.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. 1999. *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ

ΥΠΕΠΘ. (χ.χ.) *Μετά το Γυμνάσιο τι; Ενιαίο Λύκειο, Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια, Ανοιχτή πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση* (ενημερωτικό φυλλάδιο)

ΥΠ.Ε.Π.Θ. *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο. (Σχολικό έτος 2004-2005)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

ΥΠΕΠΘ. 1997. *Οδηγίες για τη διδακτέα ύλη και τη διδασκαλία των μαθημάτων στο Γυμνάσιο και το Λύκειο*. Τεύχος Α, Φιλολογικά μαθήματα, Αθήνα: ΟΕΔΒ

ΥΠΕΠΘ. 1998β. *Ενιαίο Λύκειο. Το νομοθετικό πλαίσιο*. 2^η έκδοση. Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ. 1999^α. *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο*. Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ. 1999β. *Προγράμματα Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Γλώσσα, Ιστορία*. Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ. 2001. *Δ/ση Οργάνωσης και Διεξαγωγής Εξετάσεων, Ενιαίο Λύκειο- Νέο Σύστημα πρόσβασης στην τριτοβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα

ΥΠ.Ε.Π.Θ. *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο (Σχολικό έτος 1999-2000)*, ΟΕΔΒ Αθήνα.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο (Σχολικό έτος 2004-2005)*, ΟΕΔΒ Αθήνα.

<http://www.pi-schools.gr/lessons/hellenic/> , Ημερομηνία πρόσβασης: 20.06.2006

4 -6 Σεπτεμβρίου 2009

Νυμφαίο Φλώρινας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Νηπιαγωγών
Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων
Γλωσσικής Διδασκαλίας